

SENDİKA-SİYASET İLİŞKİSİ (Karşılaştırmalı Modeller Açısından)

Arş. Gör. Tekin AKGEYİK
İ.Ü. İktisat Fakültesi

GİRİŞ:

Sendikaların üç türlü fonksiyonu vardır. İktisadi, Sosyal ve siyasi, Sendikalar iktisadi fonksiyonlarını toplu pazarlık, kooperatifçilik ve çeşitli düzeylerde yapılan yaptırımlarla yerine getirirken, sosyal fonksiyonlarını eğitim, yardımlaşma sendikaları vb. faaliyetlerle yürütmektedirler. Bu fonksiyonlar, ülkeden ülkeye pek değişmemektedir.

Siyasi fonksiyon ise, ülkeden ülkeye çok değişen ve üzerinde oldukça tartışılan bir konudur. Zira sendikaların siyasi fonksiyonları, her ülkenin tarihi, siyasi ve bunları etkileyen yasal koşullara göre şekillenmektedir. Bu farklılık, bazen başlı başına, hükümetlerin, sendikalara ve toplu pazarlığa yönelik tutumları ve sendikaların ideolojik yapılarıyla da ilişkili olabilmektedir.

Siyasi fonksiyonlarındaki farklılık ülkeler arasında karşılaştırma yapılmasını güçleştirmekte ve sağlıklı bir sonuca ulaşmayı engellemektedir. Bu olumsuzluğu aşmak ve ülkeler arasında bir karşılaştırma yapmak, ancak siyasi fonksiyonları belli noktalarda ortak özellik gösteren ülkeleri, gruplara ayırmak ve ortaya çeşitli modeller koymakla mümkündür.

Bu perspektifle, sendikaların siyasi partilerle belli ölçülerde ve yalnızca üyelerin iktisadi ve sosyal fonksiyonlarını pekiştirmek amacıyla ilişkiye girdikleri ülkeler belli bir grup olarak değerlendirilebilir. Bu gruba dahil ülkelere bağımsız model adı verilebilir. Siyasi partilerle organik ilişkiye giren ve onları maddi ve manevi açıdan destekleyen ülkeler, ara-bağımlı modelde yer alabilir. Buna karşılık, sendikaların, iktidardaki partinin organı konumuna geldiği ülkeler bağımlı model içinde değerlendirilebilir.

Bu modeller çerçevesinde, aşağıdaki makale konuyu önce teorik açıdan, sonra da karşılaştırmalı açıdan incelenmiştir. Makalenin sonunda, konu Türkiye açısından değerlendirilmiştir.

I – TEORİK AÇIDAN SENDİKALARIN SİYASİ FAALİYETLERİ

A) Kavram

Siyaset ve siyasi faaliyet kavramı, sınırları kesin olarak çizilemeyen ve siyaset biliminde her kesin üzerinde anlaşılmış bir tanıma ulaşılamiyan kavramlardır. Ancak, genel olarak siyasetin, yönetim ve idareyle ilgili bir terim olduğu kabul edilmektedir.

Bu anlayış çerçevesinde, siyaset “kamuyu ilgilendiren sorunlarda kendi tercihlerini kabul ettirmek, uygulamak, başkalarının tercihlerinin gerçekleşmesini engellemek üzere çeşitli aktörlerin yürüttükleri mücadele” olarak tanımlanabilir. Aynı şekilde, siyasi faaliyet, “siyasi iktidarı ele geçirmeye, ortadan kaldırmaya ya da mevcut iktidara bazı kararlar aldırılmaya, vazgeçirmeye veya iktidarın bazı kararlarının sonuçlarını ortadan kaldırmaya yahut değiştirmeye yönelik” tüm faaliyetlerdir.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere, siyaset ve siyasi faaliyet, iktidara yönelik ve onu etkilemeyi amaçlayan davranış ve tutumlarla ilgilidir.

Sendikaların, siyasi faaliyetleri de benzer biçimde iktidarı etkilemeye, onu ele geçirmeye yönelik tüm faaliyetlerdir. Bilimsel literatürde, sendikaların siyasi faaliyeti iki biçimde tanımlanmaktadır.

1 – Geniş Manada Siyasi Faaliyet

Geniş manada siyasi faaliyet, belirli bir siyasi partinin maddi ve manevi baskısı altında kalmaksızın, çalışanların menfaatlerinin korunması yolunda taleplerde bulunmak ve bu isteklerin sağlanması ile ilgili tedbirleri tavsiye etmektir. Ülkede gelir dağılımının daha adil şekilde bölüşülmesini istemek, ithalat ve ihracat rejimlerini eleştirmek, istihdam politikasında hükümetin önlemler alınmasını istemek genellikle geniş manada siyasi faaliyet kavramına dahildir.

Geniş manada siyasi faaliyet yapan bir sendika, mevcut siyasi partilerden hiçbirisiyle organik ilişki kurmadan, daha çok iktisadi ve sosyal fonksiyonlarına ağırlık vererek üyelerinin menfaatlerini elde etmeye çalışır. Bu tür sendikalar, iktisadi yönü ağır basan sendikalardır. Bunların ilgi alanı dar ve yalnızca üyeleri ile sınırlıdır. Amaçları mümkün olduğunca üyelerinin çıkarlarını arttırmaktır. Tüm toplumun çıkarları bu sendikaları ilgilendirmez. Sadece üyelerinin çıkarlarını korudukları için pragmatik bir felsefi yapıda örgütlenirler. En önemli araçları toplu pazarlıktır. Mevcut siyasi ve ekonomik yapıyı değiştirmek gibi bir amaçları yoktur.

Geniş manada siyasi faaliyet yapan sendikaların özellikleri şöyle sıralanabilir :

— Sendikalar, amaçlarını kolektif pazarlık ve mesleki mücadele yolu ile gerçekleştirmeye çalışırlar.

- Siyasi faaliyet, mesleki-iktisadi çıkarları gerçekleştirmeye yöneliktir.
- Hedef olarak kabul edilen çıkarlar, sınırlı ve belirli niteliktedir.
- Yasama organına baskı yapmak suretiyle çalışanlar için daha geniş hak ve çıkarlar sağlamaya çalışırlar.
- Siyasi bir parti ile sendikanın bağımsızlığını sarsacak bir bağ meydana getirmezler.

2 — Dar Manada Siyasi Faaliyet

Dar manada siyasi faaliyet, bir siyasi parti ile sendikaların temas ve karşılıklı yardımlaşma ilişkisini ifade eden ve belirli siyasi partinin maddi veya manevi baskısı altında bulunan sendikaların günlük politikaya karışmaları olarak kabul edilmektedir.

Bu tanıma göre, dar manada siyasi faaliyet yapan bir sendika, belirli bir parti ile organik ilişkiye girmekte, onu her yönden destekliyerek parlamentoda bu parti vasıtasıyla siyasi menfaatler elde etmektedir. Dar manada siyasi faaliyet yapan sendikaların talepleri sadece üyeleri ile sınırlı değildir. Tüm toplumu değiştirmeyi hedefleyen bu tür sendikalar, bu amaçla siyasi faaliyetlerini etken bir şekilde kullanırlar.

Dar manada siyasi faaliyet yapan sendikaların temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür.

- Amaçlarını gerçekleştirirken siyasi mücadeleyi fonksiyonları arasında kullanırlar.
- Sınırsız ve uzun vadeli hedefleri vardır.
- Topluma yeni şekil vermek isterler.
- İktisadi ve mesleki çıkarlar dışındaki hedefleri gerçekleşmesi için grev vb. kitle hareketlerine başvururlar.
- Sendikacılığa bir kitle hareketi karakteri vermek ve bu kitleye dayanan siyasi bir kuvvet haline gelmek isterler.
- Liderlerin ideolojik yönden fikir birliği içinde olmasını isterler ve genellikle aydın görüşlü liderlere sahiptirler.
- Siyasi bir parti ile işbirliği halindedirler. Ancak bu işbirliğini sendikaların bağımsızlığını zedelemesi şart değildir.

B — Sendikaların Siyasi Faaliyet Nedenleri

Sendikaların amaçları, üyelerin iktisadi ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek olduğu için, siyasi faaliyet yapmalarının ilk nedeni de, kuşkusuz, mesleki-iktisadi nedenler olacaktır.

Sendikalar, üyelerinin beklentilerini gerçekleştirmek için mesleki ve sosyal araçları kullanırken, siyasi faaliyetleri de bunları daha etken hale getirmek ve üyelerinin çıkarları doğrultusunda siyasi iktidarı etkilemek amacıyla siyasi faaliyette bulunabilirler. Böylelikle, ekonomik ve sosyal menfaatlerini geliştirmeyi hedefleyen sendikalar, iktidarı etkileyerek işyerlerinde yasal düzenlemeler elde edebilirler.

Sendikaların siyasi fonksiyonlarını kullanmalarına neden olan ikinci bir faktör, ideolojik nedenlerle ilgilidir. Pek çok ülkede sendikalar mevcut siyasal ve ekonomik yapıyı değiştirmek için aktif siyasi faaliyetlere girmişlerdir. Özellikle, marksist bir ideolojiyi benimsiyen sendikalar kendilerini sosyalist devleti kuracak bir araç olarak kabul etmekte ve siyasi faaliyetlerini iktidarı yıpratma ve toplumu ayaklandırma yönünde kullanmaktadırlar.

Üçüncü olarak, demokratik-siyasi bir neden ortaya konabilir. Sendikalar, belli bir kitleyi temsil etmekte ve bu nitelikleriyle ülke yönetiminde ağırlıklarını hissettirmek istemektedirler. Demokratik olan bir toplumun gereği budur. Zira demokratik toplumlarda iktidar farklı menfaat gruplarının etkisiyle yönlenir. Sendikalarda özgür bir siyasi sistemin sonucu olarak, iktidarı kendi üyeleri lehinde etkilemeyi ve yönlendirmeyi ister.

C — Sendikaların Siyasi Faaliyet Biçimleri

Sendikaların siyasi faaliyet biçimleri çok farklı ve çeşitlidir. Her ülkede sendikalar, değişik nedenlerle kendilerine uygun siyasi faaliyet biçimini seçmektedirler.

En önemli ve zirve siyasi faaliyet biçimi, sendikaların partileşmesidir. Bu, bir sendikanın aldığı kararla bir siyasi parti kurulması veya bir siyasi partinin aldığı kararla bir sendikanın kurulması biçiminde olabilir. Örneğin, İngiltere’de işçi sendikalar konfederasyonu, 1900 yılında aldığı bir kararla işçi partisini kurarken, İsveç’de 1889 yılında kurulan Sosyal Demokrat Parti, 1899 yılında İşçi Sendikaları Konfederasyonunu kurmuştur. Bu siyasi faaliyet biçimi, sendikaların doğrudan aktif bir siyasi hayata girmesini ifade eder. İkinci faaliyet biçimi, sendikaların, partileri maddi açıdan desteklemeleridir. Sendikalar, organik ilişki kurdukları partileri düzenli bir biçimde destekleyebilecekleri gibi sadece seçim dönemlerinde partilere maddi yardımlarda bulunabilirler. Sözgelimi İngiltere’de sendikalar üyelerinden kestikleri aidatlarla düzenli bir biçimde işçi partisine maddi yardım yaparken, Norveç’te sendikalar sadece seçim zamanları işçi partisine parasal yardım yapmaktadırlar.

Sendikaların partilerle ortak hareket etmeleri ve işbirliği yapmaları, üçüncü bir siyasi faaliyet biçimidir. Bazı ülkelerde sendikalar, üyelerine belli bir parti lehinde oy kullanmaları çağrısında bulunurken, bazı ülkelerde partilerin teşkilatları içinde yer almakta ya da onlarla ortak bazı kurullar oluşturabilmektedir-

ler. Benzer şekilde, sendikalarla partilerin ortak bazı toplantı, miting, siyasi konferans düzenlemeleri işbirliğine dahildir.

Sendikalar, kitle iletişim araçlarıyla da siyasi faaliyet yapabilmektedirler. Bunlar gerçekte, dergi gibi yazılı, radyo ve TV gibi sesli ve görüntülü biçimde olan vasıtalarla yapılmaktadır. Sendikalar, üyeleri lehine menfaatlerini korumak ve geliştirmek için kamu oyu oluşturacak, siyasi partiler ve iktidar üzerinde baskı unsuru olacak ve parlamentoyu yönlendirecek kitle iletişim araçlarıyla çeşitli siyasi faaliyetlere yönelmektedirler. Bu faaliyet kamu oyunun çok ilgili olduğu toplumlarda en etkili faaliyet olarak ortaya çıkmaktadır.

Özgür demokrasinin olmadığı ülkelerde görülen bir diğer faaliyet biçimi, sendikaların, iktidarın bir fonksiyonu gibi işlev görmesi ve iktidarın direktifleri doğrultusunda hareket etmedir. Özellikle, demokratik olmayan tüm toplumlarla, faşist ve sosyalist ülkelerde bu faaliyet biçimi görülmektedir. Bu ülkelerde sendikalar, iktidara bağlı bir örgüt olarak verimi artırmak, eğitim yapmak ve üyeleri arasında disiplini sağlama görevlerini üstlenirler.

II – SENDİKA-SİYASET İLİŞKİSİ AÇISINDAN ÜÇ FARKLI MODEL

A) Bağımsız Model

Bu madele dahil ülkelerde sendikalar, mevcut siyasi partilerle formel (resmi) ve organik bir bağlılık içinde olmadan ve onlarla devamlı bir ilişkiye girmeden, siyasi faaliyet yapmaktadırlar.

Bağımsız modelde sendikalar, siyasi partilerle doğrudan ve dolaylı yardım almamakta ve onlara yardımda bulunmamakta ve bir siyasi partinin adı altında sendikalar örgütlenmemektedirler.

Bu ülkelerde sendikalar, pragmatik bir felsefi yapıda örgütlenerek, üyelerin ekonomik ve sosyal çıkarlarını arttırmayı ön planda tutarlar. Dolayısıyla, toplu pazarlık aracı en önemli mücadele aracı olmaktadır.

Bu modelde sendikalar, siyasi faaliyetlerini geniş manada ve bir baskı grubu olmakla yerine getirmektedir. Toplum, çoğulcu demokrasi yolunda geliştikçe, sendikaların baskı grubu olarak etken olma şansları artmaktadır. Ancak sendikaların baskı grubu olarak siyasal iktidarı etkilemekteki güçleri sendikalaşma düzeyi, sendikal birlik gibi bir çok faktörden etkilendiği için, modele sahip bazı ülkelerde sendikaların toplumsal hedeflerine ulaşmaları çok kolay olmamaktadır.

Sendikaların geniş manada siyaset faaliyet yaptıkları bağımsız modele Amerika'nın yanı sıra Türkiye, Almanya ve Kanada dahil edilebilir. Amerika'da bu anlayış "saf ve yalın sendikacılık" Almanya'da "Partiler Politikası bakımından bağımsız sendikacılık" ve Türkiye'de "Partiler üstü sendikacılık" ilkelere ile ortaya çıkmaktadır.

Modelin en tipik temsilcisi, kuşkusuz, Amerikan sendikalarının yaptığı siyasi faaliyetlerdir. Bu ülkede sendikalar “Ekmek-Tereyağı” sendikacılığı olarak ifade edilen, “İş-sendikacılığını” benimsemişlerdir. Ancak, bu, sendikaların siyasi faaliyetten uzaklaştıklarını ifade etmemektedir. Aksine, sendikalar “Particilik-yapmamak” felsefesine dayanan ve hiç bir partiyle devamlı ilişkiye girmeden, işçilerin en fazla menfaatine olan partiyi desteklemeleri anlayışı içinde yoğun bir siyasi faaliyet yürütmektedirler.

Amerika’da sendikalar, her şeyden önce üyelerini, kurdukları eğitim merkezleri ile siyasi eğitimden geçirmekte ve onlara hükümetin yapısı ve faaliyetleri hakkında, siyasi partiler ve politik faaliyetler, günlük problemler ve siyasi faaliyetlerde izlenen metodlar hususunda bilgi verirler.

Amerika’da sendikalar, radyo, gazete ve televizyonlardan geniş ölçüde yararlanırlar. Sendikaların liderleri sık sık radyo ve televizyonlardan siyasi meselelerin değerlendirilmesi ve tartışılmasına yönelik programlara katılırlar. Özellikle, seçim kampanyalarında sendikalar, belli köşeleri kiralayıp, orada kendi görüşlerinin reklamını yaparlar. Radyo ve televizyonda belli saatleri kiralayıp, spiker tutarak, tartışma grupları düzenleyerek konuşururlar.

Amerikan sendikaları, üyelerinin siyasi partilerde aktif rol almalarını teşvik etme yoluyla da, siyasi faaliyetler yapmaktadırlar. Pek çok sendika üyesi, mahalli kuruluşlarda ve yerel siyasi klüplerde siyasi faaliyetlere katılırlar. Bu arada, özellikle, büyük eyaletlerde sendika liderleri, valiler veya belediye başkanlarınınca, kamu görevleriyle görevlendirilebilirler.

Amerika’da sendikaların belirgin olarak yaptıkları siyasi faaliyet, siyasi lobiciliktir. Sendikalar, günlük meselelerde yapılacak kanun tekliflerini, sorumlu hükümet yetkililerine ve kongre üyelerine duyurmak için özel mevzuat büroları kurarlar. Bunlar, iktisatçı, avukat gibi bilgi verecek danışman kadrolarıyla donatılıp, devamlı faaliyet halindedirler. Bu faaliyetler genellikle etkili olmaktadır.

B) Ara-Bağımlı Model

Bu modelde sendikalarla siyasi partiler arasında organik bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki, resmi bir bağılıktan farklı olarak her iki örgütün bağımsızlığını koruyacak, birbirlerini desteklemeleri ve ortak bir amaca hizmet etmeleri esasına dayanır.

Ara-bağımlı modelde sendikalar, siyasi partileri hem maddi hem de manevi yönlerden desteklerken, siyasi partilerin kongrelerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Böylece, sendikalarla siyasi partiler arasında dar manada siyasi faaliyet olarak tanımlanabilecek, sıkı bir ilişki söz konusu olmaktadır. Ancak, bu ilişki, hiç bir zaman sendikaların bağımsızlıklarını ortadan kaldıracak bir noktaya ulaşmamaktadır. Çünkü sendika ile parti arasında bir fonksiyon farklılaşması, bir çeşit iş bölümü meydana gelmekte, böylece, gerek siyasi hareket, gerek sendika hareketi, karakter ve bağımsızlığını kaybetmeden işlevini yerine getirmektedir.

Siyasi faaliyetlerini ara-bağımlı modele göre yürüten ülkelerdeki sendikalar, genellikle reformist bir felsefi yapıda örgütlenmişlerdir. Amaçları, kapitalist sistemin gelişerek korunması, fakat siyasi demokrasi toplumsal rahah ve hakça bir gelir dağılımına ulaşılmasıdır. Bu amaçlar, sendikaları ekonomik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da güçlü ve etkin olmaya itmiştir. Bu da, sendikaları siyasi partilerle sıkı ve yakın ilişkiler kurmaya yöneltmiştir. Böylece, ara-bağımlı modele dahil ülkelerde bir kanadında işçi sendikaları, diğer kanadında sosyal demokrat görüşlü işçi partileri bulunan bir "işçi hareketi" ortaya çıkmıştır.

Bu modele dahil ülkeler arasında İngiltere, Norveç, İsveç ve Avusturya sayılabilir. Belçika ve İsrail'de belli ölçülerde ara-bağımlı modelde yer alabilir. Keza, Fransa ve İtalya'da model içinde yer almaktadır.

Modelin en tipik temsilcisi İngiliz sendikacılığının yaptığı siyasi faaliyettir. Bu ülkede işçi sendikaları kongresi (TUC Trade Union Congress) 1900 yılında aldığı bir kararla, işçi partisini kurmuş ve yaklaşık bir yüzyıldır bu ilişki sıkı bir şekilde devam etmiştir.

İngiliz sendikalarının siyasi faaliyetleri genel olarak iki koldan yürümektedir. Bunlar;

- İşçi sendikalar kongresi (TUC),
- İşçi partisi.

TUC, genel politikaları belirleyen bir organ olarak, çalışanları ilgilendiren bir kanun tasarısı karşısında takınılan tavrı belirler. Ayrıca, sendikaları temsilen çeşitli konularda pek çok kamusal organa katılarak, politik sahada önemli etkiler meydana getirmektedir. İngiliz sendikaları, ile işçi partisi arasındaki ilişki hem parasal hem de çeşitli düzeylerde yapılan işbirliği ile yürütülmektedir. Partinin maddi finansmanının dörtte üçü partiye üye sendikalarca sağlanmaktadır. Sendikalar, parti kasasına yatırdıkları yıllık aidatlar dışında, seçimlerde kullanılmak üzere partiye yaptıkları olağan üstü ödemeler ile yerel parti teşkilatlarına buldukları katkılarla bu finansmanı gerçekleştirirler. Sendikalar partinin teşkilatı için önemli bir yere sahiptirler. Her yıl yapılan kongreye üye sendikalarından delege gönderirler. Sendikalarla parti arasında kurulan bazı komitelerle ilişkilerin daha somut hale dönüştüğü görülmektedir. Bu komitelerden biri, "Ulusal Yürütme Komitesi"dir. Görevi partinin parlamento dışı çalışmalarını yapmak olan ortak örgüte, katılanların yarısı sendikalarca belirlenir. Benzer şekilde ulusal işçi kurulu vasıtasıyla da bu ilişki pekiştirilir.

C) Bağımlı Model: Özgür Demokrasinin Olmadığı Ülkelerde Sendika Siyaset İlişkisi :

Özgür demokrasinin olmadığı ülkelerde sendikaların işlevlerinde önemli değişimler olmaktadır. Bu tür ülkelerde sendikalar çoğulcu demokrasinin olduğu memleketlerle kıyaslandığında güdümlü bir sendikacılık ve kısıtlı ve bir top-

lu sözleşme ve yasak toplu mücadele araçları gibi farklar taşımaktadırlar. Rejimin niteliği, genelde tek partili bir yapıya dayanmaktadır. Ülke bir askeri cunta, faşist bir parti, sosyalist bir parti ya da monarşik bir yönetimle idare edilebilir. Rejimin kısıtlı niteliği, sendikalara ve onların fonksiyonlarına yansımaktadır.

Özgür demokratik ortamın olmadığı ülkelerde sendikalar genelde rejimin bir uzantısı ve onun direktifleri yönünde hareket eden bir örgüt konumundadır. Görevleri, üretimi arttırmak, işçi disiplinini sağlamak, planların uygulanmasına yardımcı olmaktır.

Bu modelde sendikaların siyasi partiyle ilişkisi, devletle özdeşleşmesi olan iktidardaki tek partiyle ilişkisini ifade eder. Bu ilişkinin boyutu tek taraflı olarak, iktidar tarafından belirlenir. Siyasal açıdan, sendikalar iktidarı destekleyen, karşılığında üyeleri için bazı menfaatler elde edebilir. Bunlar daha yüksek ücret, istihdam güvencesi, sosyal güvenlik haklarından yararlanma gibi bazı menfaatlerdir. Sendikaların bu davranışına literatürde "siyasi manevra" denilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bağımlı modele dahil ülkelerin bir kısmı askeri cuntayla yönetilmektedir. Bunların en tipik temsilcisi arasında, Irak ve Suriye gelmektedir. Her iki ülkede de sendikalar tek bir konfederasyon çatısı altında toplanmak zorundadır. Toplu pazarlık hakkı olmayan sendikaların grev vb. toplu mücadele silahlarına başvurması yasaklanmıştır. Sendikaların asıl görevi, iktidardaki BAAS partisinin rejimini desteklemek ve bu ideolojiyi işçiler arasında yaymaktır. Karşılığında ise, üyelerin lehine iktisadi bazı menfaatler elde ederler.

Faşist yönetimlere verilebilecek en tipik örnekler ise, Nazi Almanyası ve Mussolini İtalya'sıdır. Bu ülkelerde sendikalar, işveren örgütleriyle kooperatif bir çalışmaya zorlanmış ve sendikalara özgür bir faaliyet ortamı verilmemiştir. Sendikalar, tümüyle iktidarın yönelttiği direktiflerle hareket etmek zorunda bırakılmışlardır.

Bağımlı model içinde yer alan sosyalist ülkelere verilebilecek en önemli örnekler, eski Sovyet Rusya Devleti ve diğer Doğu Bloku ülkeleridir. Günümüzde Çin ve Küba kısmen bu modele dahildirler. Sınıflardan arındığı kabul edilen böyle bir toplumda sendikaların rolü köklü bir değişikliğe uğramış, üyeleri lehine çıkar sağlayan bir organ olmaktan çıkıp, devleti idare eden komünist partiyle sıkı bir işbirliğine girmiştir. Bu ilişki sendika yöneticilerinin parti hiyerarşisinde önemli yerler işgal etmeleri ile daha da geliştirilmiştir.

Bu model içinde değerlendirilebilecek monarşik idareli rejimlerde de, benzer şekilde sendikalar iktidarın güdümü altındadır. Esasen bu ülkelerde iktidarlar, ülkelerdeki işgücünün gelişmesini teşvik etmekle birlikte, sendikalar hareketinin yayılmasını ve güçlenmesini denetim altında tutmakta ve kısıtlamakta-

dır. Monarjik yönetimli ülkeler arasında Kuveyt, Birleşik Arap Emirliği, Ürdün gibi ülkeler sıralanabilir. Bu ülkelerde işgücü politikasına önem verilirken, sendikacılık genelde zararlı bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, çalışma ilişkilerinin belirlenmesinde, devlet ağırlıklı olarak yer alır.

III – MODELLERİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk endüstri ilişkiler sistemi içinde sendikaların siyasi fonksiyonlarını, yukarıda açıklanan modeller açısından tahlil etmede belli dönemleri dikkate alma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, herşeyden önce, bütün dönemlerin genel bazı karakteristik özelliklerini sıralamak gerekir.

İlk olarak, Türkiye’de sendikaların siyasi faaliyetleri yasal mevzuat tarafından ve ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu düzenleme, genelde kısıtlayıcı yönde oluşmaktadır.

İkincisi, Türkiye’de sendikalar batıda olduğu gibi bir sınıf savaşı ile ortaya çıkmadıklarından, felsefi örgütlenme yapıları doktriner tarzda gelişmemiştir. Bu da sendikaların genellikle ılımlı bir siyasi faaliyet izlemelerine yol açmıştır.

Üçüncü bir nokta, Türkiye’de sendikaların yine batının aksine sol değil sağ partilere daha yakın olmuşlar ve çalışanlar oylarını sağ partiler yönünde kullanmışlardır. Bu davranış biçimi sendikaların aktif siyasetten uzak olmalarına neden olmuştur.

Dördüncü bir neden ise, sendikaların hedeflerini dar ve genellikle ekonomik nitelikli tutmalarındır. Böylece, sendikalar uzun yıllar olduğu gibi, bu günde sadece bir ücret sendikacılığı yaparak, diğer fonksiyonları ile birlikte siyasi fonksiyonlarını da ihmal etmişlerdir.

Bu temel noktalar etrafında ilk dönemi; 1942-60, ikinci dönemi; 1963-80 ve son dönemi; 1983- günümüz olarak dikkate almak mümkündür.

1947-60 dönemi; Bu dönem, sendikaların kurulma ve varlığını devam ettirme mücadelelerini sürdürdükleri bir dönemdir. Sendikalar, uzun yıllar tek partili yönetimin topluma kazandırdığı alışkanlıkla, iktidar partisine yakın olurlar. Bazı siyasi manevralarla bu yakınlık daha somutlaşır. Özellikle, Türk-İş kurulmasından sonra, sendikaların bu niteliği ön plana çıkar. 1947-60 dönemi boyunca sendikalar yasal mevzuatında kısıtlı yapısı ile siyasetten uzak durmuş, sadece üyelerinin menfaatlerini arttıracak bazı tutum ve davranışlarda bulunmuşlardır. Sendikaların bu pragmatik yaklaşımları, bu dönemin bağımsız modelle daha yakın olmasına neden olmuş, ayrıca iktidarla girilen pazarlıklar ise, bir açıdan onları bağımlı modele yaklaştırmıştır.

1963-80 dönemi; Bu dönem bazı sendikaların daha aktif bir şekilde siyasete girmeleri ile önem kazanır. Özellikle, DİSK kurulduktan sonra bu değişimi görmek mümkündür. Dönem, modeller açısından değerlendirildiğinde, bazı

sendikaların bağımsız modele göre siyasi fonksiyonlarını kullandıkları, bazılarının ise, aktif bir siyasi faaliyet ile ara-bağımlı modele yaklaştıkları görülür. Özellikle, Türk-İş'in başını çektiği Türk sendikaları "partiler üstü sendikacılık" anlayışı ile programatik bir sendikacılık felsefesine yöneldiler. Bunların siyasi faaliyet anlayışı, bağımsız modelde değerlendirilebilir. Buna karşılık, DİSK'in öncülük ettiği "Aktif siyasi faaliyet" anlayışı bazı sendikaları ara-bağımlı modele yöneltti. Bu sendikalar, 1971'e kadar T. İşçi Partisi bu tarihten sonra ise CHP ile sıkı ilişki içine girdiler.

1983-90 dönemi; Bu dönemde 82 Anayasasının ve 2821 sayılı sendikalar yasasının getirdiği dar ve sınırlı çerçevedeki siyasi faaliyet imkanı, sendikaların uzun süre siyasetten uzak durmalarına ve belli ölçüde pasif kalmalarına neden olmuştur. Sendikalar, 1987'li yıllara kadar siyasi partilerle ilişki kurmaktan kaçınmış ve iktidar partisini eleştirmekte tereddüt etmişlerdir. 1987'den sonra, sendikaların, daha atak ve etkin oldukları görülmektedir. Özellikle, kamu kesimindeki toplu pazarlıklarda görülen bu değişim, 1990'lı yıllarda kitlesel eylemlere ve işi topluca bırakma hareketlerine kadar gitmiştir. 1991 seçimlerinde siyasi partilerle oldukça yakın ilişki kuran sendikalar, bu suretle pekçok partinin seçim programına çalışma hayatıyla ilgili konuları koymalarına yol açmışlardır.

1983 sonrası dönemi modeller açısından değerlendirmek gerekirse, bu dönemin, genel olarak, bağımsız modele yakınlık gösterdiğini ve bu niteliğinin özellikle 1990'lı yıllara girerken daha belirginleştiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Bu makalede, sendikaların, siyasi fonksiyonu, hangi biçimde ve hangi nedenle kullandıkları ortaya konmaya çalışılmış. Ayrıca, her ülkede bu siyasi fonksiyonun tarihi, sosyal ve siyasi şartlarla farklılaştığı, ancak, benzer özellikleri taşıyan ülkelerin, belli modeller içinde toplanabileceği saptanmıştır. Konu ayrıca, Türkiye açısından da incelenmiştir.

Makalede ortaya çıkan ilk sonuç, siyasi faaliyet kavramının sınırları belli olmayan bir kavram olduğudur. Kavramın belirsiz olması, her ülkede siyasi fonksiyonun farklılaşmasına ve bu konuda standart bir faaliyet anlayışının ortaya konulamamasına neden olmaktadır. Bu da, birbirinden çok farklı siyasi faaliyet biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

İkinci bir sonuç ise, farklı siyasi faaliyetlere sahip olan ülkelerin ortak gruplara ayrılabilmesidir. Bu ayrım benzer nitelikleri olan ülkelerin aynı model içinde yer almaları ile yapılmıştır. Sonuçta, ortaya bağımsız, ara-bağımlı ve bağımlı, üç model çıkmıştır. Kuşkusuz, her model kendi içinde farklı siyasi faaliyetlere sahip olan ülkeleri içermektedir. Ancak, aynı model içinde yer alan ülkeler arasında temel bazı benzerlikler vardır.

Üçüncü bir sonuç, Türkiye'de sendika-siyasi faaliyet ilişkisi ile ilgilidir. Buna göre, Türkiye'de sendikaların siyasi faaliyet biçimini ve düzeyini yasalar belirlemede ve bu genelde yasaklayıcı yönde olmaktadır. Türkiye'de sendikaların siyasi faaliyetleri genel olarak bağımsız modelde yer almakta, belirleyici çizgiler bu yönde oluşmaktadır. Bunun zıddı gelişmeler olsa bile temel trend bu yöndedir. Ayrıca, Türkiye'de sendikaların politik eğilimi sağ partilere meyilli olmuştur. Bu da, batıdaki sendikaların zıddı bir davranış kalıbıdır.

Özetlemek gerekirse, sendikaların siyasi fonksiyonları diğer fonksiyonları gibi, işlev görmekte, bunların yasaklanması mevzuatla olsa bile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, bu fonksiyonu yasaklamaya çalışmak yerine, ona ülkenin sahip olduğu şartlara göre şekil vermek gerekir. Burada önemli olan, siyasi fonksiyonu sendikaların üyeleri lehinde ve çıkarları doğrultusunda kullanmalarıdır.

KAYNAKLAR

- Avrupada Sendikalar: Der. Uğur Kökten, Ankara, AT Yayınları, 1977.
- CAN, AZİZE: Türk Sendikacılığında Disk'in Ortaya Çıkışı, Yapısı ve Özellikleri, İstanbul, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, 1991.
- DAVER, BÜLENT: Siyaset Bilimine Giriş, Ankara. A.Ü. Yayınlar 1968.
- DEMİRCİOĞLU, MURAT: Dünyada İşçi Sendikacılığı, İstanbul Basisen Yayınları, 1987.
- DERELİ, BENGÜ: Karşılaştırmalı Sendikacılık Hareketi ve Endüstri İlişkileri, İstanbul, Yayınlanmamış Eser, 1988.
- DERELİ, TOKER: Aydınlar Sendika Hürriyeti ve Endüstriyel İlişkiler, İstanbul, İ.Ü. Yayınları 1977.
- DICKENS, LINDA: Industrial Relations Glossary United Kingdom, London, Officerpublications of The European Commities, 1991.
- EKİN, NUSRET: Endüstri İlişkileri, İstanbul İ.Ü. Yayınları, 1987.
- ELÇİ, NİLGÜN: Afrika'da İşçi Hareketleri ve Sendikacılık, İstanbul, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, 1980.
- Enculopedia of The Third World, Ed. George Thomas Kurian, Newyork, Faactof File, 1987.
- GALENSON, WALTER: Labor in Devolving Economies Çev. Tuncer Öznen, Californiya University Of California Press, 1962.
- İŞVEREN, ADİL: İşçi Politika, Sendika İlişkisi, Ankara, Türk-İş Yayınları, 1978.
- İŞIKLI, ALPASLAN: Sendikacılık ve Siyaset, Ankara A.Ü. Yayınları, 1972.
- KOÇ, YILDIRIM: Sendikaların Siyasi Partilerle İlişkileri, İstanbul, Yol-İş Yayınları, 1988.
- KORAY, MERYEM: Endüstri İlişkileri, İstanbul, Basisen Yayınları, 1992.
- KUTAL, GÜLTEN: Türkiye'de İşçi Sendikacılığı, İstanbul, İ.Ü. Yayınları, 1977.
- Sendikalar ve Politika: Ankara, Genel İş Yayınları, 1975.
- TALAS, CAHİT: Sosyal Ekonomi, Ankara, S. Yayınları, 1979.
- AYAZ, NÜKHET: "II. Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'de ve Türkiye'de Politika-Sendika İlişkisi". İzmir. Yayınlanmamış Makale, 1989.
- ESENBERG, BERT: "The Interaction of Industrial Relations And Politikal Process in Developing Countries" Labor and Society C. 8 S.L. 1981.
- HAYS, PAUL: "Sendikalar ve Siyaset" Sosyal Siyaset Konferansları, Çev. Sabahaddin Zaim. İstanbul İ.Ü. Yayınları XXIII. Kitap, 1962.
- İŞİK, RÜÇHAN: İngiliz Sendikaların Siyasal Faaliyetleri, Sosyal Siyaset Konferansları, İstanbul. İ.Ü. Yayınları. XVII. Kitap 1966.

- KUTAL, GÜLTEN: "Türk Sendikacılığı ve Partiler Üstü Politika Prensipleri. Sosyal Siyaset Konferansları" İstanbul İ.Ü. Yayınları. XXIII. Kitap 1971.
- KUTAL, METİN: "Sendikalara Yasak Edilen Faaliyetler. İktisat Mecmuası" İstanbul. İ.Ü. Yayınları C. 25 1966.
- MILLEN, H. BRUCE: Gelişen Ülkelerde Sendikacılık ve Siyaset. Sosyal Siyaset Konferansları. Çev. Toker Dereli. İstanbul. İ.Ü. Yayınları XIX. Kitap 1968.
- TUNA, ORHAN: "Sendikacılık ve Siyaset". Sosyal Siyaset Konferansları. İstanbul, İ.Ü. Yayınları VII. Kitap 1955.
- YALÇINTAŞ, NEVZAT: "Sovyet Rusya'da Sendika ile Devlet Arasındaki Münasebetin Gelişme Seyri". Sosyal Siyaset Konferansları. İstanbul İ.Ü. Yayınları. XVI. Kitap. 1965.

